

SUOMEN MERIHISTORIALLINEN YHDISTYS SJÖHISTORISKA FÖRENINGEN I FINLAND RY

JÄSENTIEDOTE 2 – 2023

Hästö Busön hyllylle suoja-alue

Museoviraston erityisistunto on 13.12.2022 päättänyt vahvistaa muinaismuistolain mukaisen suoja-alueen Hästö Busön hyllylle. Raaseporissa sijaitseva historiallinen laivanhylky on jo muinaismuistolain rauhoittama muinaisjäänös. Suoja-alue perustettiin, jotta merkittävän tutkimuskohteen säilyminen voidaan turvata. Jatkossa hyllylle sukeltaminen vaatii Museoviraston luvan.

Hylky sijaitsee Raaseporissa, Hästö Busö -saaresta noin 3 kilometriä lounaaseen noin 30 metrin syvyydessä. Hylky on muinaisjäänösrekisterissä nimellä Hästö Busö lounaispuoli ja numerolla 1000045984. Suoja-alue on pyöreä, halkaisijaltaan 800 metrin alue, jonka keskipisteenä hylky on.

Suoja-alueella sukeltamiseen tarvitaan 13.12.2022 lähtien Museoviraston myöntämä lupa. Hylky ei ole virkistyssukelluskohde, vaan hyllyllä sukellaan vain suojele-, seuranta- ja tutkimustarkoituksessa. Suoja-alueella ei saa ankkuroitua, kalastaa sellaisilla menetelmillä, jotka voivat vahingoittaa hylkyä, eikä rakentaa tai muuttaa meren pohjaa muulla tavoin. Suoja-alueen läpi saa kuitenkin ajaa veneellä. ➔

Poikkeuksellinen suojelutoimi

Muinaismuistolaki suojaa sekä maanpäällisiä että vedenalaisia muinaisjäännöksiä. Vanhat laivanhylkyt on rauhoitettu iän perusteella. Hylky tai hyllyn osa, jonka voidaan olettaa uponneen yli 100 vuotta sitten, rinnastetaan kiinteään muinaisjäännökseen.

Muinaismuistolain mukaisen suoja-alueen vahvistaminen on Suomessa poikkeuksellinen suojelutoimi. Aiemmin vain viisi hylkyä on suojeltu samalla menettelyllä:

- 1790 uponnut sotalaiva St.Nikolai Kotkan edustalla
- 1700-luvulla uponnut Borstö 1 -hylkyksi kutsuttu kauppalaiiva Saaristomerellä Paraisilla Borstö'n eteläpuolella
- 1771 uponnut kauppalaiiva Vrouw Maria Saaristomerellä Paraisilla Jurmosta kaakkoon
- 1500–1600-lukujen vaihteen identifioimaton kauppalaiiva Saaristomerellä Paraisilla Utöstä pohjoiseen olevan Gråharunan saaren luona
- 1715 uponnut hollantilainen Huis te Warmelo -sotalaivan hylky Porvoon edustalla avomerellä Kalbådagrundin majakasta länteen.

Suoja-alueiden avulla pyritään turvaamaan eri-ikäisten ja erityyppisten tutkimukselle merkittävien kohteiden säilymistä siten, että ne kuvastavat Itämeren merellisen historian vaihteita monipuolisesti. Suoja-alueen rajojen vahvistaminen korostaa hyllyn merkittävyyttä ja auttaa tiedostamaan hyllyn suojelutarpeen myös kalastamisen ja vesirakentamisen yhteydessä. Hylkyjen suoja-alueita valvoo Rajavartiolaitos ja Suomenlahdella Suomenlahden merivartiosto.

Hylkyistä nostettu esineitä luvatta

Hylkysukeltaminen on Suomessa vapaata, ja myös muinais- ➔

muistolaila rauhoitettuja hylkyjä saa sukeltaa katsomaan tarvitsematta pyytää lupaa tai edes ilmoittaa viranomaisille. Monet sukeltajaryhmät tuottavat vapaaehtoisesti tietoa ja kuva-aineistoa hyljistä kunnioittaen hylkyjä merkittävänä kulttuuriperintönä. Tällaiset sukeltajat ovat tärkeitä yhteistyötahoja Museovirastolle.

Osa sukeltajista kuitenkin nostaa virkistyskellusten yhteydessä hyljistä esineitä – osin tietoisesti, osin ajattelemattomuuttaan. Hästö Busön kaltainen hylky, joka sisältää runsaasti esineistöä, houkuttaa luvattomiin esinenostoihin. Museovirasto on saanut lukuisia kertoja hylkysukeltajilta tietoa siitä, että muinaismuistolain rauhoittamista hyljistä, myös Hästö Busön hyljistä, on kadonnut esineitä. Museovirasto on tehnyt tapauksista tutkintapyyntöjä poliisille. Sekä Suomessa että Ruotsissa on epäilyjä siitä, että historiallisista hyljistä luvatta anastettuja esineitä päätyy myös kansainvälisille antiikkiesineiden markkinoille.

Luvattomat esinenostot ja hyllyn rungon vahingoittaminen heikentävät hyllyn tutkimusmahdollisuuksia ja vahingoittavat tutkimuskokonaisuutta. On lainvastaista vahingoittaa rauhoitettua hylkyä ja anastaa sieltä esineitä. Muinaisjäännöksiä ei saa ilman muinaismuistolain perusteella annettua lupaa kaivaa, peittää, muuttaa, vahingoittaa tai poistaa eikä niihin tule muulla tavalla kajota. Muinaismuistolain rikkomisesta rangaistuksena on sakkoja tai vakavissa tapauksissa jopa vankeutta. Anastetut esineet on luovutettava valtiolle, jolle ne muinaismuistolain mukaan jo kuuluvat.

Hyllyssä paljon tutkittavaa

Hästö Busön hylky on puinen tasasaumaiseksi rakennettu purjelaiva. Hyllyn pituus on noin 27 metriä ja leveys noin 8 metriä. Hylky on hyvin säilynyt, ja laivan runko on pysynyt ehjänä. →

Toistaiseksi ei ole varmaa tietoa siitä, missä laiva oli rakennettu, minkä maan lipun alla se purjehti ja mihin se oli matkalla. Ei ole myöskään tietoa siitä, mikä aiheutti laivan haaksirikon tai mitä miehistölle tapahtui. Laivan lastin sisältö ja laivan rakenne tunnetaan vain osittain.

Hylyn rungon muoto viittaa siihen, että laiva oli rakennettu 1700-luvun jälkipuolella. Hyllyssä olevan esineistön perusteella voidaan olettaa, että laivan haaksirikko liittyy Napoleonin sotien (1803–1815) aikaan.

Hyllyssä on poikkeuksellisen paljon tutkimuspotentiaalia. Vasta kun fyysistä jäännöstä on tutkittu tarkemmin, on parhaat edellytykset yrittää selvittää laivaan liittyviä arkistolähteitä, saada selville laivan tarina ja rooli Itämeren historian, merenkulun ja kaupan kokonaisuudessa. Tutkimus mahdollistaa hyllyn sisältämän aineiston saattamisen myös kansainvälisen tutkimuksen ulottuville ja käyttöön.

Merenkulku ja siten myös vedenalainen kulttuuriperintö ja sen tutkimus ovat luonteeltaan kansainvälistä. Hästö Busön hylky on eurooppalaista vedenalaista kulttuuriperintöä, johon esimerkiksi lastitavaroiden kautta useilla mailla on historiallinen ja kulttuurinen yhteys. Hylkyjä poikkeuksellisen hyvin säilyttävän pohjoisen Itämeren maana Suomen on tärkeää tunnistaa aluevesillään olevat kansainvälisesti merkittävät ja tutkimukselle arvokkaat kohteet ja vahvistaa niiden suojelua.

Lisätietoja:

Intendentti Maija Matikka, Museovirasto, maija.matikka@museovirasto.fi, p. 0295 33 6284.

Intendentti Päivi Pihlanjärvi, Museovirasto, paivi.pihlanjarvi@museovirasto.fi, p. 0295 33 6209.

Tulevia tapahtumia

Aallonharjalle! – Meritutkimuspäivät 2023

Turun yliopistolla 12. toukokuuta 2023 klo 9–16.

Turun yliopiston ja Åbo Akademin Aallonharjalle (AHA) -tutkimusverkosto järjestää toukokuussa 2023 tutkimuspäivän, jonka tavoitteena on esitellä Suomessa tehtävää meriaiheista tutkimusta ja tutustuttaa eri instituutioiden ja alojen tutkijoita toisiinsa.

Toivomme esitelmäehdotuksia laajasti mereen, rannikkoon tai saaristoon liittyvän tutkimuksen, opetuksen ja muun toiminnan parista. Päivät ovat avoimet ja maksuttomat kaikille esiintyjille ja osallistujille.

Lisätietoja:

Konferenssis sihteeri Heidi Pitkänen, heidi.m.pitkanen@utu.fi

Tietoa AHA-verkostosta ja sen toiminnasta:

<https://sites.utu.fi/aallonharjalle/>

Kansallisarkisto uudisti organisaatiotaan

Tiedote. Julkaistu: 08.02.2023, 14:33.

Kansallisarkiston uusi organisaatio on aloittanut toimintansa tammikuussa 2023. Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on siirtää Kansallisarkiston toiminnan painopistettä digitaalisiin palveluihin ja niiden kehittämiseen.

Uudessa organisaatiossa on viisi osaamisaluetta, jotka toimivat hallinnollisina rakenteina. Painopiste on yhdessä tekemisessä. Osa toiminnoista on organisoitu verkostomaisesti.

Ohjaus- ja vastaanottopalvelut -osaamisalueen vastuulle ➔

kuuluvat muun muassa viranomaisaineistojen arvonmäärittäminen eli arkistoitavien aineistojen määrittäminen, arkistoinnin ohjauksen tehtävät, viranomais- ja yksityisarkistoaineistojen vastaanotto sekä kuvailun kehittäminen ja metatietotyö. Osaamisalueen johtajana toimii Mikko Eräkaski.

Käytön palvelut ja innovaatiot -osaamisalueen vastuulle kuuluvat digitaalinen käyttökokemus, tutkijasalien toiminta ja tietopyynnöt. Lisäksi osaamisalue vastaa tutkimus- ja innovaatiotoiminnasta, jonka painopiste on tällä hetkellä koneoppimisratkaisujen hyödyntämisessä. Osaamisalue tuottaa myös Kansallisarkiston ICT- ja sovelluskehityspalvelut. Osaamisalueen johtajana toimii Vili Haukkovaara.

Tuotantopalvelut-osaamisalue vastaa digitoinnista, arkistojen ja toimitiloista, logistiikasta sekä analogisen kulttuuriperinnön suojaamisesta. Osaamisalueen johtajana toimii Juhani Tikkanen.

Strategia ja viestintä -osaamisalueeseen kuuluvat johdon tuki strategiatyössä, henkilöstöpalvelut, viestintä sekä erillishankkeet, kuten Suomalaiset Venäjällä -tutkimushanke. Osaamisalueen johtajana toimii Hanna Erkko.

Hallintopalvelut-osaamisalueeseen kuuluvat talouspalvelut, tiedonhallinta sekä kokonaisturvallisuus ja riskienhallinta. Osaamisalueen johtajana toimii Immo Aakkula.

Lisätietoja:

pääjohtaja Päivi Happonen, puh. 050 468 8762, paivi.happonen@kansallisarkisto.fi

Forum Marinum: Titanicin Suomalaiset

Forum Marinumissa on esillä uudenlainen näkökulma Titanicilla matkustaneisiin suomalaisiin. Huhtikuussa 1912 Titanicin epäonniselle ensilähdölle Britanniasta Amerikkaan päätyi mukaan yli 60 eri puolilta Suomea tullutta matkustajaa – heidän joukossaan myös kokonaisia perheitä.

Forum Marinumin omaa tuotantoa edustavassa näyttelyssä suomalaissiirtolaisten tarinat kytkeytyvät 1900-luvun kenties tunnetuimpaan merionnettomuuteen. Näyttävä visuaalinen kerronta ja tunteisiin vetoava äänimaailma tempaavat mukaansa odotustentäyteiselle matkalle. Ihmisten mielissä siinsivät unelmat paremmasta elämästä. Joidenkin haaveet toteutuivat, mutta monilla matka päättyi hyisen Atlantin vesiin kirkkaan tähtitaivaan alla.

Tässä tarinallisessa museokokemuksessa todelliset ihmis-kohtalot ja tutkimustieto yhdistyvät osin kuviteltuihin ja dramatisoituihin kertomuksiin, joita esitetään mm. muutamien minuuttien mittaisina kuunnelmina. Nämä lyhyehköt ääniteokset limittyvät yhdessä visuaalisten elementtien kanssa moniaistilliseksi, tilalliseksi elämykseksi.

Sisällöt on tuotettu yhteistyössä Turun yliopiston Luovan kirjoittamisen oppiaineen opiskelijoiden ja opettajien kanssa. Kuunnelmien rooleissa loistavat mm. näyttelijät Akseli Kouki, Kirsi Tarvainen, Alexandra Oupornikova ja Mikko Kouki.

”Titanicin suomalaiset – kuunnelmia siirtolaisten matkalta” on esillä Forum Marinumin Kruununmakasiini-rakennuksessa 19.1.2023–7.1.2024

Merikeskus Vellamon Tietoherkku-luennot jatkuvat

Merikeskus Vellamon Tietoherkku-luentosarja jatkuu tuttuun tapaan ja kevään 2023 kattaus on ilahduttavan monipuolinen. Luvassa muun muassa:

Tietoherkku: "Stimmaajat". Suomalaisten merimiesten kokemuksia höyrylaivoissa työskentelemisestä, 3.5.2023 klo 17.

Ulla Kallberg käsittelee esitelmässään merimiesten omia käsityksiä merimiehenä olemisesta, laivaelämästä ja työstä vuosina 1910-1955. Esitelmä perustuu Kallbergin syksyllä 2022 tarkastettuun väitöskirjaan "Sillä ainahan merimies sentään on erimies". Merimiesidentiteetit muuttuvassa maailmassa. Aineistona on käytetty merimiesten kirjoittamia kyselyvastauksia, jotka Turun yliopiston kansatieteen laitos tallensi 1960-luvun alussa.

Merikeskus Vellamon auditoriossa järjestettävälle Tietoherkku-luennolle on vapaa pääsy.

Väitöskirja on luettavissa Turun yliopiston kirjaston verkkosivuilla.

Kirjaa saa myös painettuna 15 euron hintaan Turun yliopiston verkkokaupasta.

Lisätietoa Tietoherkuista sekä muista Merikeskus Vellamon tapahtumista: <https://www.merikeskusvellamo.fi/tapahtumat/>

Kirjauutuudet

Peter Raudsepp: Tallinnan-liikenteen moottorialukset: Helsinki–Tallinna-laivareitin historia vuodesta 1965 nykypäivään

Raud Publishing, ISBN 978-952-9689-43-9

Helsinki–Tallinna-laivareitin historia vuodesta 1965 nykypäivään. Tärkein asia veljeskansojen välisessä yhteydenpidossa on laivayhteys Suomenlahden yli. Teos esittelee kaikki linjalla liikennöineet alukset ja varustamat. Siinä on paljon tarkkaa tietoa reitin historiasta ja tapahtumista - Neuvosto-Eestin ajoista, Viron uudelleen itsenäistymisen kautta nykypäivään. Esiteltäviä aluksia on yli 100!

Teoksesta selviää mm., kuinka laivalinjan uudelleenavaaminen vuonna 1965 onnistui? Millaista oli laivalla matkustaminen Neuvosto-Eestiin? Miten "laulava vallankumous" ja Viron uudelleenitsenäistyminen vaikuttivat matkailuun? Mistä reitin laivat on hankittu ja mihin linjan entiset alukset ovat päätyneet? Mitä onnettomuuksia reitillä on sattunut? Miten Suomenlahden yli on pendelöity töiden vuoksi? Miten Helsinki–Tallinna-laivareitistä on kehittynyt yksi maailman vilkkaimmista matkustajalaivalinjoista?

Kirjan myötä voi tarkistaa, millä aluksilla Tallinnaan on vuosien varrella tullut matkustettua ja palauttaa mieleen omia matkamuistoja. Se sopii kaikille Suomen merenkulusta kiinnostuneille ja Viron-matkojen ystäville.

Kirjan laajuus on n. 250 sivua. Siinä on n. 260 kuvaa. Teos on sidottu.

Julkaisu on jatko-osa Höyrylaivalla Tallinnaan -kirjalle (RAUD PUBLISHING, 2018), joka esittelee linjan varhaisemmat vaiheet (1837–1981).

Uusi väitöskirja merihistoriasta

Emilia Syväsalmi, artikkeliväitöskirja: Kapteenien vaimojen kokemus elämästä laivayhteisössä yhdysvaltalaisilla valaanpyyntialuksilla 1840–1870.

Yhdysvaltojen itärannikon valaanpyyntiyhteisöistä, kuten New Bedfordista matkalle lähteneiden valaanpyyntialusten matkat kestivät 1850-luvulle tullessa useita vuosia ja suuntautuivat kaukaisille vesialueille. Valaanpyyntialukset purjehtivat Atlantin lisäksi Tyynellemerelle joko Cap Hornin tai Hyväntoivonniemen ja Intian Valtameren kautta. Kesän pyyntikaudeksi osa aluksista jatkoi pohjoiseen, jopa Jäämerelle saakka. Valaanpyynti oli vaarallista ja raskasta työtä. Se vaati ammattitaitoa sekä kapteenilta, päällystöltä että miehistöltä. Laivalla jokaisen oli tehtävä parhaansa yhteisen tavoitteen eteen, jotta matkasta tulisi mahdollisimman tuottoisa. Valaanpyyntialusten kapteenien keskuudessa yleistyi tapa ottaa vaimo mukaan pyyntimatkalle 1840-luvulta eteenpäin. Pariskunnat eivät halunneet kokea vuosien erossa oloa ja toisaalta valaanpyynnin kultakauden lopulla päteviä kapteeneita ja miehistöjä oli vaikeaa saada. Agentit ja laivanomistajat suostuivat naisten läsnäoloon laivalla, jos se auttoi heitä saamaan hyvän kapteenin, vaikka käytäntö jakoi mielipiteitä. Kapteenien vaimot loivat merillä oman verkostonsa, he olivat ”sister sailoreita”, ja tavatessaan toisiaan ja muiden alusten kapteeneita pyyntivesillä he pohjustivat yhä useamman vaimon lähtöä merille.

Väitöstyön artikkeleissa keskitytään tuomaan esille, millainen oli vaimon oma kokemus elämästä laivalla muun muassa suhteessa valaanpyyntiin, miehistöön tai muuhun valaanpyyntilaivastoon. Tutkimuksen keskeinen tulos on, että vaimot sopeutuivat elämään valaanpyyntialuksilla. He halusivat olla mukana kannella tapahtuvissa tilanteissa ja kir-

joittaessaan päiväkirjaansa he samalla nitoivat itsensä osaksi päivän tapahtumia. Vaimot kirjoittivat ennen kaikkea yhteisestä tekemisestä ja tapahtumista, joissa he kokivat osallistuvansa laivalla tapahtuvaan yleiseen toimintaan. Tämän lisäksi vaimojen kirjoituksissa toistuvat tilan, matkan, ajan ja uskonnon käsitteet, ja niiden kautta

heidän kokemuksensa laivoilla jäsentyy. Vaimojen kirjoituksista tulee esille myös naisen kokemus elämästä uudessa ympäristössä merellä. He kuvaavat elävästi myrskyjä, laivojen purjehdusta ahtaissa salmissa tai jäiden puristuksissa, merieläimiä ja ennen kaikkea valaita, sekä upeita auringonlaskuja ja kuutamoiltoja. He eivät eläneet eristyksissä hyteissään, vaan kokivat merielämän omalla tavallaan.

Väitöskirjassa tarkastellaan yhdeksää laivoilla mukana matkannutta kapteenin vaimoa. He olivat pääosin ensimmäisellä merimatkallaan, he olivat 20–40-vuotiaita ja osalla heistä oli lapsia mukana. Mary Lawrence, Martha Brown, Eliza Williams ja muut tutkimuksen naiset olivat kotiseutunsa kasvatteja, luonteiltaan ja kirjoitustyyleiltään erilaisia, mutta he jakoivat samat kristilliset arvot ja maailmankatsomuksen. Tutkimuksen lähdemateriaalina toimivat vaimojen matkoillaan kirjoittamat päiväkirjat. Tutkimuksessa pohditaan näin ollen myös päiväkirjakirjoittamisen muotoa ja traditioita, sekä päiväkirjan käyttöä historiantutkimuksen materiaalina. Päiväkirjaa kirjoitettiin osittain oman muistin tueksi. Se oli myös perheen käyttöön tarkoitettu dokumentti matkasta, ja samalla vaimon keino sopeutua uuteen ja vieraaseen kirjoittamisen kautta.

Tutkimus on julkaistu Turun yliopiston Annales Universitatis Turkuensis-sarjassa, osoite: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8996-6>

Kirjaversiota voi tiedustella suoraan Emilia Syväsalmealta: emilia.syvasalmi@gmail.com

Suomen merihistoriallisen yhdistyksen hallitus vuonna 2023

Puheenjohtaja

PhD Sari Mäenpää, pj@smhy.fi

Varapuheenjohtaja

FT Aaro Sahari, aaro.sahari@gmail.com

Sihteeri

Opiskelija Anna Jaskari, sihteeri@smhy.fi

Tiedottaja

Tohtorikoulutettava Anni Shepherd, tiedotus@smhy.fi

Jäsens sihteeri

FM Vilma Lempiäinen, jaset@smhy.fi

Taloudenhoitaja

FT Laura Seesmeri

Jäsenet

FT, apulaisprofessori Tuomas Räsänen

FT Kirsi Keravuori

ST, lippueamiraali Tom Hanén

FT Pirita Frigren

SM Antti-Veikko Haimila

FT Emilia Syväsalmi

